

CZĘŚĆ II: PRAKTYKA, BADANIA, WDROŻENIA I ZDROWIE SPOŁECZNE

ZNACZENIE OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W ŻYCIU STUDENTÓW NA BIAŁORUSI

SIGNIFICANCE OF THE DISABLED IN THE LIFE OF STUDENTS IN BELARUS

Beata Wołosiuk^{1(A,B,C,D,E,F,G)}¹Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej PodlaskiejWołosiuk B. (2016), *Znaczenie osób niepełnosprawnych w życiu studentów na Białorusi*. Rozprawy Społeczne, 3 (10), s. 36-41.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Streszczenie

Prezentowany artykuł dotyczy znaczenia osób niepełnosprawnych w życiu młodych ludzi. Na wstępie został omówiony problem integracji osób niepełnosprawnych. Zwrócono uwagę na bariery uczestnictwa niepełnosprawnych w życiu społecznym. Zauważono, że osoby niepełnosprawne mogą odgrywać ważną rolę w życiu młodych ludzi. Kontakt z osobą niepełnosprawną często wpływa na hierarchię wartości ludzi pełnosprawnych. Aby zweryfikować tę hipotezę przeprowadzono badania dotyczące znaczenia osób niepełnosprawnych w życiu studentów. Opinie polskiej młodzieży na ten temat są znane (Wołosiuk 2008), więc interesujące było poznanie stanowiska studentów zamieszkujących inne państwo. W związku z tym zwrócono się do studentów Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu Kultury Fizycznej w Mińsku, aby wypowiedzieli się na temat niepełnosprawności oraz ich relacji z osobą niepełnosprawną.

Słowa kluczowe: osoba niepełnosprawna, społeczeństwo, wartości

Summary

The following article concerns the significance of the disabled in the life of young people. In the introductory section, the problem of integration of the disabled has been discussed. The attention is paid to the existing barriers that hinder disabled people from participation in social life. It has been noticed that the disabled may play an important role in the life of young people. The contact with a disabled person quite often affects the hierarchy of values of those who are healthy. In order to review the hypothesis, the tests concerning the significance of the disabled persons in the life of students were conducted. The opinions of the Polish youth on this topic are known (Wołosiuk 2008); thus, it was interesting to see the position of students living in another country. As a result, the students of the Belarus State University of Physical Education in Minsk were asked to give their opinion on disability and their relationship with disabled persons.

Keywords: a disabled person, society, values

Tabele: 3

Ryciny: 5

Literatura: 10

Otrzymano: 24.05.2016

Zaakceptowano: 19.06.2016

Osoba niepełnosprawna w interakcjach społecznych

Integracja społeczna w ujęciu pedagogiki specjalnej odnosi się do grupy osób pełnosprawnych i populacji osób niepełnosprawnych. Polega na pełnym uczestnictwie osób niepełnosprawnych we wszystkich przejawach życia indywidualnego i zbiorowego. Możemy wyróżnić kilka płaszczyzn integracji społecznej osób z niepełnosprawnością, mianowicie płaszczyznę integracji:

- rodzinnej,
- lokalnej,
- przedszkolnej,
- szkolnej,
- zawodowej (Sowa 2003).

Hulek wyróżnia następujące formy integracji:

- lokacyjno-fizyczną (osoba niepełnosprawna włączona jest do grupy osób pełnosprawnych, lecz nie nawiązuje z nimi emocjonalnego kontaktu; osoba niepełnosprawna nie otrzymuje dodatkowego wsparcia);
- społeczno-socjalną (np. uczniowie niepełnosprawni i pełnosprawni spotykają się tylko na ogólnoszkolnych imprezach, wycieczkach);
- funkcjonalną (osoby niepełnosprawne nawiązują bliskie kontakty emocjonalne z pełnosprawnymi) (Sowa 2003).

Pełna integracja to taki model życia, gdzie wszyscy mają równe prawa, bez względu na stopień sprawności. Wymaga to realizacji nie tylko w wymiarze formalno-organizacyjnym i dydaktycznym, ale głównie psychoemocjonalnym (Olszewska 2004).

Bariery uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym często tkwią w nich samych. Jednak najczęściej są spowodowane czynnikami zewnętrznymi, które możemy podzielić na:

- bariery architektoniczne (fizyczne),
- bariery społeczne,
- bariery kulturowe,
- bariery edukacyjne (Macierz 1999).

W procesie rewalidacji bardzo ważną rolę odgrywa postawa środowiska i zachowanie wobec osób z niepełnosprawnością. W stosunku do osób niepełnosprawnych najczęściej społeczeństwo przyjmuje postawy pozytywne (akceptujące), negatywne (odtrącające), neutralne i postawy pośrednie (niezdecydowane) (Szczepanik 2007). W Polsce pozytywną postawę wobec osób z niepełnosprawnością deklaruje 46% (Orłowska 2001). Większość pełnosprawnych postrzega osoby niepełnosprawne jako słabe, pasywne i pełne obaw. Niepełnosprawni kojarzeni są często z niepowodzeniami i samotnością (Szczepanik 2007).

Rozważając problem osób niepełnosprawnych, często zadajemy sobie pytanie, co my osoby pełnosprawne możemy zrobić, aby pomóc ludziom nie w pełni sprawnym. Należy zauważyć, że integrując się z niepełnosprawnymi, my również możemy wiele zyskać.

Na podstawie przeprowadzonych badań przez S. Mihilewicz można stwierdzić jak wiele mogą zyskać osoby zdrowe kontaktując się z osobami niepełnosprawnymi:

- osoby pełnosprawne uczą się życzliwości dla innych, odpowiedzialności, większej tolerancji, przyjaźni z drugim człowiekiem,
- mają większą świadomość, że wszyscy są tacy sami,
- uczą się akceptacji niepełnosprawnych
- uświadamiają sobie, że każdy powinien mieć takie same prawa
- osoby sprawne nabywają większej cierpliwości i wytrwałości w różnych codziennych czynnościach (Mihilewicz 2003).

Św. Jan Paweł II często zwracał uwagę, że osoby niepełnosprawne odgrywają ważną rolę w życiu. Na Audiencji Środowej w 1982 roku mówił, że obecność osób chorych i niepełnosprawnych przypomina światu zabieganemu dla zdobywania dóbr ziemskich, że ludzka kondycja jest krucha, nietrwała jak trawa, przelotna jak cień, ulotna jak kropla wody. Ojciec Św. przypomina, że młodzi ludzie nie staną się nigdy mocni, dorośli nie dochowają wierności, jeśli nie nauczą się przyjmować krzyża. Dlatego osoby niepełnosprawne są powołane do tego, aby uczyć zdrowych przyjmować go w porę, oswoić się z nim, nieść mężnie (Jan Paweł II 2003).

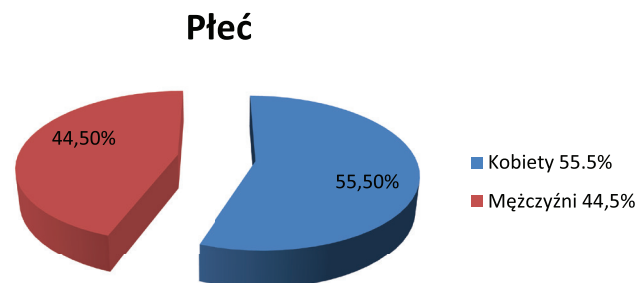
Osoby niepełnosprawne mogą uczyć nas wytrwałości i dążenia do doskonałości. Integracja może stać się dla nas zdrowych szkołą wyrozumiałości, szacunku, akceptacji i tolerancji, pomaga zrozumieć co w życiu jest ważne.

Wyniki badań empirycznych

Celem prezentowanych badań jest poznanie jaką wiedzę posiadają młodzi ludzie na temat niepełnosprawności oraz ich relacji z osobą niepełnosprawną. W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. Narzędziem badawczym jest *Kwestionariusz Ankiety Dla Studentów Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu Kultury Fizycznej w Mińsku* opracowanych przez autorkę. Kwestionariusz składa się z 17 pytań zarówno otwartych, jak i zamkniętych. Część wstępna tzw. metryczka spełnia zadanie formalno-ewidencyjne.

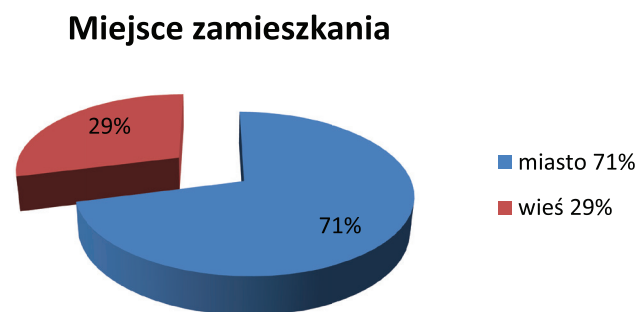
Teren badań i charakterystyka badanych osób

Prezentowane badania zostały przeprowadzone w kwietniu 2014 roku w Mińsku na Białorusi, podczas odbywania stażu naukowego autora artykułu w Białoruskim Państwowym Uniwersytecie Kultury Fizycznej w Mińsku. W celu zgromadzenia informacji dotyczących problemu interakcji społecznych niepełnosprawnych zwrócono się do 191 osób. Po wstępnej weryfikacji otrzymanego materiału badawczego, część otrzymanych ankiet odrzucono. Były to głównie ankiety, w których respondenci nie udzielili odpowiedzi na część postawionych pytań. Do dalszej analizy zakwalifikowano 162 ankiety. Wszyscy badani respondenci byli studentami II i III roku Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu Kultury Fizycznej w Mińsku.

Rycina 1. Płeć badanych

W prowadzonych badaniach wzięło udział 90 kobiet, co stanowi 55,5% wszystkich badanych i 72 mężczyzn, co stanowi 44,5% wszystkich badanych.

Rycina 2. Miejsce zamieszkania badanych

Jak zostało zaprezentowane powyżej większość badanych to mieszkańcy miast – 71%, natomiast 29% respondentów mieszka na wsi.

Hierarchia wartości studentów

Jakie są aksjologiczne preferencje studentów Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu Kultury Fizycznej w Mińsku i czy kontakt z osobą niepełnosprawną może wpłynąć na hierarchię ich wartości było m.in. przedmiotem zainteresowań prowadzonych badań. Zatem zapytano studentów o hierarchie ich wartości.

Jak zauważa M. Nowak: „Wartości wyrażają to, „co być powinno” i „czego pragniemy”, wpisują w rzeczywistość pewien „sens ostateczny”, ukazują to, co naprawdę istotne i do czego warto dążyć. Są filarami, na których opiera się życie społeczne, osobiste i wspólnotowe. Podstawowe zachowania ludzkie są przez nie motywowane i regulowane. Stanowią podstawowy element ludzkich postaw i przyjętego stanowiska” (Nowak 2001).

Ze względu na różnorodność podawanych przez studentów wartości, autorka uporządkowała odpowiedzi, co pozwoliło wyłonić 15 kategorii. Zgromadzone odpowiedzi pozwoliły poznać jakie wartości preferują badani.

Tabela 1. Wartości preferowane przez studentów

Lp.	Wartości	%
1.	rodzina	68
2.	zdrowie	63
3.	rzeczy materialne, pieniądze	42
4.	kariera, sukces	40
5.	nauka, edukacja	18
6.	miłość	15
7.	praca	15
8.	bezpieczeństwo	8
9.	hobby	7
10.	sport	7
11.	reputacja	5
12.	komfort	5
13.	pokój	3
14.	dobro	2
15.	wiara	1

Najbardziej cenioną wartością wśród studentów jest rodzina - 68 % respondentów wymienia ją z czego 33 % badanych podaje ją na pierwszym miejscu. Zdrowie jest ważne dla 63% badanych (32 % umieszcza tą wartość na pierwszym miejscu). Wartości materialne istotne są dla 42% studentów (14% wpisuje je na pierwszym miejscu). Inne wartości wymieniane to: kariera, sukces (40% respondentów zwraca uwagę na te wartości), nauka, edukacja – 18

%, miłość -15%, praca – 15%, bezpieczeństwo – 8%, hobby – 7%, sport – 7%, reputacja – 5%, komfort 5%, pokój 3%, dobro – 2% i tylko 1% badanych wymienia wiarę jako ważną wartość w życiu.

Niepokój może budzić umieszczenie przez białoruskich studentów wartości materialnych na trzecim miejscu.

Funkcjonowanie osób niepełnosprawnych na Białorusi w opinii badanych

Celem poznania opinii studentów Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu Kultury Fizycznej w Mińsku, na temat funkcjonowania osób niepełnosprawnych na Białorusi na wstępie poproszono o wyjaśnienie pojęcia *osoba niepełnosprawna*.

Obecnie przyjmujemy, że „niepełnosprawną jest osoba, której stan fizyczny lub/i psychiczny trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza albo uniemożliwia wypełnianie zadań życiowych i ról społecznych zgodnie z normami prawnymi i społecznymi”¹.

Respondenci podają, że osobą niepełnosprawną jest: „osoba przykuta do łóżka”,

„człowiek, który potrzebuje pomocy”, „człowiek z ograniczonymi zdolnościami”; „człowiek, który nie ma takiej możliwości jak wszyscy”, „człowiek z psychicznymi i fizycznymi problemami”, „człowiek z pewnymi odchyleniami”, „człowiek z ograniczeniami fizycznymi i intelektualnymi”, „daleki od powszechnie obowiązującego ideału człowieka”, „człowiek nieprzystosowany do pracy”, „słaby fizycznie”, „człowiek, który ma bariery lub ograniczenia”, „człowiek, który choruje na poważną chorobę, albo ten, który nie ma kończyn”.

Należy zauważyć, że prawie wszystkie definicje podane przez studentów nie są w pełni zadawalające. Osobą niepełnosprawną jest człowiek „w pełni swych praw, znajdująca się w sytuacji upośledzającej ją na skutek barier środowiskowych, ekonomicznych i społecznych, których z powodu występujących u niej uszkodzeń nie może przezwyciężać w taki sposób jak inni ludzie. Bariery te zbyt często są zwiększane przez deprecjonujące postawy ze strony społeczeństwa”². Tylko jedna osoba, wypełniająca kwestionariusz ankiety, udzieliła zadowolającą odpowiedź, podkreślając podmiotowość każdego człowieka: „niepełnosprawny to człowiek, który nie do wszystkiego ma dostęp, ale jeśli dać mu nadzieję, wszystko jest możliwe. Oni są takimi samymi ludźmi jak my”. Warto, aby studenci w Mińsku dowiedzieli się, że – jak zauważa Dykcik: „osoba niepełnosprawna, bez względu na rozległość i głębokość dysfunkcji, pozostaje zawsze osobą, podmiotem, a etyczne pryncypia nakazują przestrzeganie zasady chronienia relacji osobowych ludzi niepełnosprawnych, ich godności i tożsamości osobowej, decydują one bowiem o sytuowaniu ich w środowisku, stają się motywem

1 Ustawa z 26 sierpnia 1997 r. O rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osoby niepełnosprawnej, Dz.U., nr 123, póź. 776).

2 Rozszerzona definicja osoby niepełnosprawnej przedstawiona przez Europejskie Forum Niepełnosprawności w Parlamencie Europejskim w październiku 1994 roku.

realizowania się sensu życia oraz wspólnym programem tworzenia kultury humanistycznej” (Dykcik 2003).

Następnie zapytano o formy pomocy osobom niepełnosprawnym na Białorusi.

Tabela nr 2 przedstawia odpowiedzi respondentów.

Tabela 2. Formy pomocy osobom niepełnosprawnym na Białorusi w opinii respondentów

Lp.	Formy pomocy osobom niepełnosprawnym	%
1.	Pomoc materialna	18
2.	Różne organizacje	15
3.	Udogodnienia architektoniczne (podjazdy, windy itp.)	13
4.	Pomoc medyczna	12
5.	Organizacja uroczystości na cześć osób niepełnosprawnych	11
6.	Szpitala	5
7.	Szkoły specjalne	4
8.	Działania charytatywne	4
9.	Centrum Korekcyjno-Rozwojowe w Mińsku	2
10.	Nie wiem	11
11.	Nie znam żadnej formy pomocy	5

Jak zostało przedstawione w tabeli nr 2. badani nie wykazują się zadowolającą wiedzą na temat form pomocy osobom niepełnosprawnym. Udzielane odpowiedzi mają charakter bardzo ogólnikowy (pomoc materialna, różne organizacje, pomoc medyczna itp.). Tylko 2 % studentów potrafiło podać konkretną nazwę instytucji, która pomaga niepełnosprawnym. Niepokoić może, że 16% studentów Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu Kultury Fizycznej nie potrafi wymienić żadnej formy pomocy osobom niepełnosprawnym (11% nie wie, a 5% odpowiedziało, że nie zna żadnej formy pomocy).

Osoby z niepełnosprawnością, pomimo działań integracyjnych mają często utrudnione pełne uczestnictwo w życiu społecznym. Nie zawsze mogą funkcjonować na równych zasadach z innymi osobami. Bywa to spowodowane barierami natury fizycznej, społecznej, kulturowej i edukacyjnej. Bariery uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym, bardzo często tkwią w nich samych. Najczęściej jednak są spowodowane czynnikami zewnętrznymi. Maciarz (1999) dzieli je na: bariery architektoniczne (fizyczne), społeczne, kulturowe, bariery edukacyjne (Macierz 1999). W związku z tym interesujące wydaje się pytanie dotyczące barier uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym na Białorusi.

Duża grupa badanych (31%) uważa, że głównymi przeszkodami, które utrudniają pełną integrację osób niepełnosprawnych są bariery architektoniczne, piszą np.: „Jest bardzo mało autobusów przystosowanych do wózków inwalidzkich, bardzo, bardzo wszystkiego brakuje”, chociaż jak zaznacza inna stu-

dentka: „W Mińsku jest najwięcej udogodnień dla niepełnosprawnych w porównaniu do innych rejonów kraju”. Następnie respondenci wskazują na bariery mentalne, które tkwią w społeczeństwie, podkreślają niewłaściwy stosunek osób pełnosprawnych do niepełnosprawnych (na takie bariery zwraca uwagę 28%: „Społeczeństwo nie jest przygotowane do spotkań i życia z osobami niepełnosprawnymi”; „nie ma warunków dla ich uczestnictwa w społeczeństwie, wszyscy myślą tylko o sobie”. Respondenci zauważają, że brak pracy (tak podaje 13% badanych) lub nieodpowiednie wykształcenie (5% badanych) ograniczają uczestnictwo niepełnosprawnych w życiu społecznym.

7% respondentów napisało, że nie potrafi udzielić odpowiedzi na omawiane pytanie. Natomiast aż 16% respondentów nie dostrzega żadnych problemów, aby niepełnosprawni mogli w pełni uczestniczyć w życiu społecznym. Wątpliwość mogą budzić następujące wypowiedzi studentów: „Nie ma żadnych barier. Wydaje mi się, że inwalidzi mogą nawet mieć więcej korzyści niż ludzie, którzy są pełnosprawni”.

Zatrudnienie osób niepełnosprawnych jest istotnym problemem społecznym i ekonomicznym w każdym państwie. Praca jest ważnym elementem życia człowieka. Dla osób niepełnosprawnych ma ona znaczenie: rewalidacyjne, psychologiczne i zawodowe. Dlatego zapytano studentów jak oceniają sytuację zawodową osób niepełnosprawnych na Białorusi. Odpowiedzi respondentów przedstawia tabela nr 3.

Tabela 3. Sytuacja zawodowa osób niepełnosprawnych na Białorusi w opinii badanych

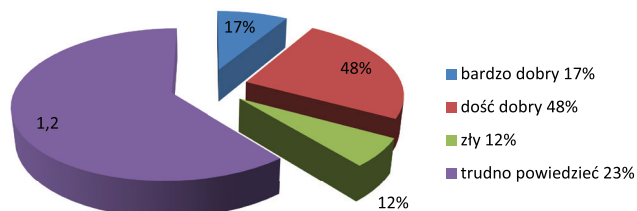
Lp.	Sytuacja zawodowa osób niepełnosprawnych na Białorusi w opinii badanych	%
1.	mało miejsc pracy dla niepełnosprawnych	22
2.	brak miejsc pracy dla niepełnosprawnych	18
3.	nie jest zła	11
4.	dobra	8
5.	nie wiem	41

Najlicniejsza grupa respondentów, bo aż 41% nie potrafiła udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie. Wiele osób uważa, że sytuacja zawodowa osób niepełnosprawnych na Białorusi nie jest zadowolająca: 22% respondentów pisze, że mało jest miejsc pracy dla niepełnosprawnych, 18%, że brak miejsc pracy dla takich osób („Nasze Państwo nie interesuje się znalezieniem pracy”, „ciężko się zatrudnić, ale są jakieś miejsca” – piszą respondenci). Jednak część studentów ma odmienne zdanie i ocenia pozytywnie: „każdy człowiek na Białorusi ma prawo do realizacji”.

Najbardziej liczna grupa studentów Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu Kultury Fizycznej w Mińsku uważa, że osoby z niepełnosprawnością powinny pracować w zwykłych zakładach pracy, gdzie należy przygotować odpowiednie dla nich stanowiska (tak sądzi 38% respondentów). 30% bada-

nych jest zdania, że niepełnosprawni być zatrudnieni w specjalnych zakładach pracy, przeznaczonych tylko dla niepełnosprawnych. Natomiast 15% respondentów uważa, że niepełnosprawni nie powinni pracować, 17% badanych nie miało zdania na ten temat.

Większość badanych studentów, jak pokazuje wykres nr 3 uważa, że mieszkańcy Białorusi mają prawidłowe relacje z osobami niepełnosprawnymi.

Rycina 3. Stosunek mieszkańców Białorusi do osób niepełnosprawnych w opinii badanych studentów

Niepełnosprawni w życiu studentów Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu Kultury Fizycznej w Mińsku

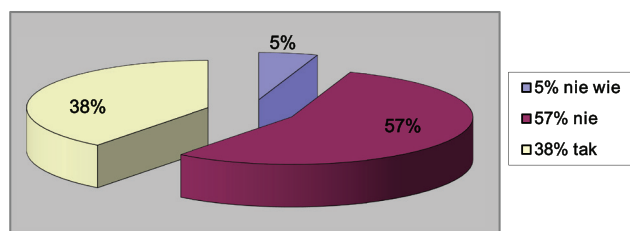
Ponad połowa badanych studentów (56%) nie miało bezpośredniego kontaktu z osobami niepełnosprawnymi. Natomiast 44% respondentów wcześniej miała możliwość kontaktowania się z niepełnosprawnymi.

Były to następujące okoliczności w jakich badani spotkali osobę niepełnosprawną:

- byli to ich znajomi,
- rodzina,
- pracując jako wolontariusz zajmowali się niepełnosprawnymi,
- uczyli się w szkole z osobą niepełnosprawną
- inne okoliczności (np. przyjaźń z osobą niepełnosprawną, posiadanie dziecka niepełnosprawnego).

Jak już zostało zaznaczone w pierwszej części artykułu Od osób niepełnosprawnych możemy uczyć się wytrwałości i dążenia do doskonałości. W związku z tym zapytano respondentów w jaki sposób kontakt z osobą niepełnosprawną wpłynął na ich życie. Większość badanych (58%) nie zauważa, aby osoby z niepełnosprawnością odgrywały jakąkolwiek rolę w ich życiu.

Natomiast 38% respondentów przyznaje, że kontakt z osobą niepełnosprawną wpłynął na hierarchie ich wartości.

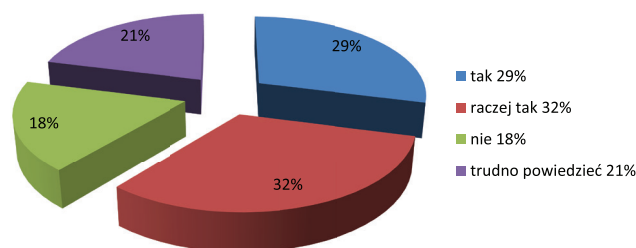

Rycina 4. Kontakt z osobą niepełnosprawną a hierarchia war-

tości w opinii badanych

Wśród osób, które stwierdziły, że spotkanie z osobą niepełnosprawną w jakiś sposób wpłynęło na wybór ich wartości, duża grupa – 63% podaje zdrowie jest teraz wartością, którą zaczęli bardziej cenić. Inne wartości, na które respondenci zaczęli zwracać uwagę to: miłość, cierpliwość, wrażliwość, otwartość na potrzeby innych. Niektórzy zaznaczają, że zaczęli teraz „dążyć do celu, nie zwracając na przeciwności losu”; „zrozumiałam, że niepełnosprawni to tacy sami ludzie jak my”; „stałem się lepszym człowiekiem”.

Następnie zapytano, czy gdyby zaistniała potrzeba nieodpłatnego pomagania osobie niepełnosprawnej, czy wyraziliby chęć na takie działania. Odpowiedzi respondentów przedstawia wykres nr 5.

Rycina 5. Pomoc niepełnosprawnym (deklarowana)

Większość respondentów deklaruje swoją, nieodpłatną pomoc niepełnosprawnym (tak 29%, raczej tak 32% badanych jest gotowa podjęcia się takich działań).

Jednak tylko 24% badanych studentów już pracowała jako wolontariusz na rzecz niepełnosprawnych.

Na pytanie: „czy mógłbyś się zaprzyjaźnić z osobą niepełnosprawną”, większość respondentów odpowiada twierdząco (51%), „nie” deklaruje 22% respondentów, pozostała grupa nie ma zdania na ten temat.

Większość badanych studentów stwierdziło, że program ich studiów nie uwzględnia problematyki związanej z osobami niepełnosprawnymi (52% badanych), 19% respondentów nie potrafiła udzielić odpowiedzi, pozostali uważają, że podczas studiów mają możliwość dowiedzieć się o osobach z niepełnosprawnością.

Wnioski z przeprowadzonych badań

1. Wartości preferowane przez studentów to: rodzina, zdrowie, rzeczy materialne, pieniądze, kariera, sukces, nauka, edukacja, miłość, praca, bezpieczeństwo, hobby, sport.
2. Badani studenci nie wykazują się zadowolającą wiedzą na temat form pomocy osobom niepełnosprawnym.
3. Duża grupa respondentów (31%) uważa, że głównymi przeszkodami, które utrudniają pełną integrację osób niepełnosprawnych są bariery architektoniczne oraz bariery mentalne, które tkwią w społeczeństwie (podkreślają niewłaściwy stosunek osób pełnosprawnych do niepełnosprawnych).

4. Ponad połowa badanych studentów (56%) nie miało bezpośredniego kontaktu z osobami niepełnosprawnymi.
5. 38% respondentów przyznaje, że kontakt z osobą niepełnosprawną wpłynął na hierarchię ich wartości. Zaczęli bardziej cenić zdrowie, miłość, cierpliwość, wrażliwość oraz stali się bardziej otwarci na potrzeby innych.

Literatura:

1. Dykcik W. (2003), *Zakres i przedmiot zainteresowań pedagogiki specjalnej*, W: W. Dykcik (red.), *Pedagogika specjalna*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, s. 65-79.
2. Jan Paweł II (1983), *Przemówienie w Wiedniu 11.9.1983*, W: D. Kornas-Biela, *Posłannictwo osób niepełnosprawnych w nauczaniu Jana Pawła II*. Materiały z Kongresu Osób Niepełnosprawnych Diecezji Legnickiej.
3. Maciarz A. (1999), *Bariery społecznej integracji*, W: A. Maciarz (red.), *Z teorii i badań społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, s. 40-50.
4. Mihilewicz S. (2003), *Postrzeganie integracji przez rodziców dzieci sprawnych i niepełnosprawnych*, W: S. Mihilewicz, *Integracja osób niepełnosprawnych w edukacji i interakcjach społecznych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 340-399.
5. Nowak M. (2001), *Podstawy pedagogiki otwartej*. Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
6. Olszewska B. (2004), *Integracja dzieci i młodzieży szansą na normalizację życia społecznego*, W: G. Dryżałowska, H. Żuraw (red.), *Integracja społeczna osób niepełnosprawnych*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, s. 107-115.
7. Orłowska M. (2001), *Postawy Polaków wobec osób niepełnosprawnych*. *Pedagogika Specjalna*, nr 4, s. 208-212.
8. Sowa J. (2003), *Integracja osób niepełnosprawnych*, W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, s. 356-360.
9. Szczepanik R. (2007), *Elementy pedagogiki specjalnej*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź.
10. Wołoszuk B. (2008), *Wpływ osób niepełnosprawnych na aksjologiczne preferencje studentów*, W: Z. Palak (red.), *Pedagog specjalny w procesie edukacji, rehabilitacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 217-224.